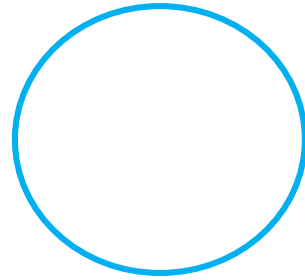

DoDL ht-23

Metodbeskrivning med exempel

Barbro Pakiam

Projektledare DoDL/Borås fhs

/Stjärnskattning s 9

**Medfinansieras av
Europeiska unionen**

Vad är ett namn? Vem bestämde vad du skulle heta? Vet du vad det betyder?

Att skriva och måla en bild av sitt namn är per definition att visa något av vem man är. Det är en bra lära-känna övning i alla sammanhang.

Jag heter /.../. Det betyder Guds gåva.

Mitt namn betyder Guds beskydd. Jag tycker om mitt namn.

Jag målade blommor runt mitt namn. Det betyder blomma. Jag älskar blommor.

/.../ målade solen. /.../ betyder sol. Solen skiner.

/.../ har tålmod. En lugn person.

/.../ betyder prinsessa.

Så kan det gå till när vi pratar om våra namn och skriver på tavlan. Deltagarna får sedan skriva efter förlaga, läsa tillsammans och följa en språklektion. *Vad landar?*

Annat vanligt förfaringssätt är att börja med vädret. Under våren kunde det se ut som följer:

Idag snöar det.

Det snöar idag.

Det är kallt. Det snöar.

Det blåser kallt.

Vit snö.

Jovisst, vi tränar svenska.

Läsa och skriva.

Ljuda och kopiera.

Kanske komma ihåg lite.

Vad landar?

Vi går ut. Vi ser en liten vattenpöl.

Igår gick vi ut. Vi såg en liten vattenpöl. Vi såg flera vattenpölar.

Det har regnat på marken.

Vi ser idag. Vi såg igår.

Vi såg en gatlykta igår. En gatlykta lyser när det är mörkt ute.

En gatlykta, flera gatlykter.

För någon som aldrig gått i skolan under sin uppväxt, som kommit till Sverige som analfabet, är det inte bara fråga om att lära sig läsa och skriva. Det visar sig gång på gång att själva pedagogiken behöver en annan struktur, både genom

en mera anpassad metodik men också innehållsmässigt. Lingvistiskt sett har språken uppstått och utvecklats för att möta den sociala struktur som råder i respektive kultur och levnadsvillkor, där exempelvis somaliskan enbart existerade muntligt fram tills 1972 då ett ljudenligt skriftspråk togs fram. Steget från muntlig tradition till symboliseringsprocessen i hjärnan som skriften utgör finns ännu inte. Att då applicera traditionell Sfi i vuxenundervisning gör att den redan svåra anpassningsbördan snarare ökar känslan av utanförskap när man inte förstår. Vi måste våga börja från grunden, och ge processen tid, mycket mera tid än vad barnhjärnor behöver!

Språkutvecklingen hos små barn gynnas av lustfylld interaktion i praktiska situationer, där sociala relationer banar väg för att utveckla gradvis förståelse av hur det går till att leva i vårt svenska samhälle. Reflektion, empati och frihet under ansvar är viktiga delar under tidig fostran av våra yngre medborgare i skolans värld. Grundläggande respekt för människan, djur och natur går i linje med naturlig rättspatos och känslan av *Du är värd att lyssnas på*. Kunskap ska vara begriplig och relevant utifrån barnets förmåga och förståelsehorisont. Varför skulle det vara annorlunda för den vuxna som kommer bokstavigt från medeltiden? En aspekt som komplicerar då inlärd normer och föreställningar som inte rimmar med ett demokratiskt samhälle behöver medvetandegöras för att kunna förändras.

Vad och varför?

Det finns såklart avgörande skillnader gentemot förskolepedagogiken som ju också innefattar motorisk färdighetsträning. Deltagarna kan redan relatera till praktiska förmågor då det gäller verb som exempelvis vispa/skära/koka/sopa (extraträning här med betydelsen av uttal *sopa-soppa!*) eller gräva/så/plantera/skörda. Men med utgångspunkt i kroppsbaserad aktivitet/rörelse/dramatisering så inkodas verben där de hör hemma. Pedagogen pratar ihop med det som sker: *Jag snurrar runt, runt i cirkel. En rund form. Vad ser du? Jag ser en rund lampa, en rund tallrik, ett runt bord. Vi står i en rund cirkel. När jag snurrar blir jag yr. /.../ blev yr och svimmade i fredags...*

Lägg märke till att talet i naturligt sammanhang innebär att du automatiskt tappar de flesta i fråga om förståelsen av vad du sa. Men sammanhanget finns, nyckelorden upprepas för inkodning. Snurra/yr/svimma. Återanvänd dessa i anslutande skrivlektion. Cirkel/rund är ett givet upplägg för att rita geometriska former och träna ord för form och färg. Som pedagog behöver du ha tillgång till hela din skapande fantasi och fingertoppskänsla för både energi i rummet och ett reflekterande metaperspektiv över vad du vill med det du gör.

Tips! Hjärnan är mer fokuserad när man står i ring och upprepar ord och fraser. Synka med rörelser! Vi gör så att momentet följer på standard-intoning med enkel Qigong-övning i början. Trygga nervsystemet!

Åter till skrivspråksinlärning: vi behöver börja med de allra enklaste byggstenarna. Subjektet **JAG** är självklar början. Ihop med **DU** blir ett **VI**. Verben i infinitivform räcker för att göra sig förstådd, kombinera med **KAN/ VILL/SKA** för att lära sig känna igen ordbilderna och skapa korta fraser. Avsluta med punkt. Varje nytt moment behöver nötas in, skrivas igen och igen för att sedan kunna varieras. Olika färger underlättar. Valet av verb får vara deltagarens, allt för att väcka känslan av egenmakt och nyfikenhet till att vilja veta mer.

Jag kan se.	Du kan se.	Vi kan se.	Jag vill se.	Jag ska se.
Jag kan titta.	Du kan titta.	Vi kan titta.	Jag vill titta.	Jag ska titta.
Jag kan läsa.	Du kan läsa.	Vi kan läsa.	Jag vill läsa.	Jag ska läsa.
Jag kan skriva.	Du kan skriva.	Vi kan skriva.	Jag vill skriva.	Jag ska skriva.
Jag kan rita.	Du kan rita.	Vi kan rita.	Jag vill rita.	Jag ska rita.
Jag kan äta.	Du kan äta.	Vi kan äta.	Jag vill äta.	Jag ska äta.
Jag kan vila.	Du kan vila.	Vi kan vila.	Jag vill vila.	Jag ska vila.
Jag kan sova.	Du kan sova.	Vi kan sova.	Jag vill sova.	Jag ska sova.
Jag kan skratta.	Du kan skratta.	Vi kan skratta.	Jag vill skratta.	Jag ska skratta.
Jag kan gråta.	Du kan gråta.	Vi kan gråta.	Jag vill gråta.	Jag ska gråta.
Jag kan gå.	Du kan gå.	Vi kan gå.	Jag vill gå.	Jag ska gå.
Jag kan springa.	Du kan springa.	Vi kan springa.	Du vill springa.	Du ska springa.
Jag kan dansa.	Du kan dansa.	Vi kan dansa.	Vi vill dansa.	Vi ska dansa.

Variera vartefter! Det blir mer energi i rummet om du skriver meningar (stort och tydligt) på tavlan samtidigt som ni läser. Se till att det suddas kontinuerligt så att det alltid bara finns 3 meningar på tavlan, ordentliga mellanrum. Använd olika färger. Vi har plastat in enskilda ord och använder för att kunna kombinera till fraser framför sig. För varje moment behöver deltagaren visa och läsa högt. När de väl börjat förstå arbetsgången får du som lärare skriva lite mera blandat, och kan börja lägga till något substantiv,

Jag kan läsa.
 Du vill skriva.
 Vi ska prata.
 Jag ska dricka vatten.
 Du kan dricka te.
 Vi vill dricka kaffe.

Verben kan ökas på allteftersom nyfikenheten ökar. /Vad heter det? Håll fast vid infinitiven tills de sitter för att inte förvirra. Därefter är det dags för negationen, som kan vara nog så knepigt för någon med ett annat hemspråk. Var ska vi placera ordet *inte*?/ **Blanda och lek!**

exempelvis dricka *vatten*. Så blir talorden mera bekanta som ordbilder i naturligt sammanhang. Dramatisera på ett lekfullt sätt och låt processen ta tid. Repetition vid varje tillfälle, komplexiteten ökas gradvis, det måste nötas in för att verkligen sitta. Se till att alla verkligen förstår betydelsen av **KAN/VILL/SKA**.

Nya ordbilder kan smygas in naturligt i meningsbygget, bara *lite* åt gången. Det ska vara vanligt förekommande ord som de redan har hört i muntligt tal. Återigen: variera och repetera, som på lek! Använd gester och rytmik så ordföljden faller på plats.

Till de inplastade orden är det dags för skiljetecknen . och ? I detta skede är det faktiskt överkurs med både , och !.

Gå tillbaka till de befintliga ordbilderna **subjekt +KAN/VILL/SKA + verb** för att kunna lägga in negationen **INTE**. Fortsätt med formulering av fråga-svar där ordföljden kan svängas om i frågan.

Jag ser en lampa.

Jag ser en penna.

Jag ser ett bord.

Jag ser en stol.

Jag ser en dörr.

Jag ser ett fönster.

Jag ser en gardin.

En bra övning för att träna substantiv är att

börja

några

Vad ser du?

med repetition av **Jag kan se...** Ta det varv först under repetition av föremål/detaljer som syns i omgivningen. Växla till presensform i fråga/svar och skriv samtidigt på tavlan: -- **Vad ser du?** Här blir det roligt att turas om och låta varje person leta runt med blicken medan de söker sitt svar. – **Jag ser en stol.** Korrigering av obestämd artikel sker i samband med ordet, skriv på tavlan! Om samma sak sägs av en annan så peka på där det redan står skrivet, låt deltagaren bestämma vad som ses.

Så småningom kommer kanske

uppmärksamheten riktas genom fönstret. Då finns det plötsligt mer att upptäcka! Följ med hela tiden så inte fokus börjar vandra iväg, det ska kännas viktigt att kunna uttrycka sig i meningar och bli bekräftad.

Ett bra sätt där är att du upprepar med egennamn: *Sara ser en bil.* Där blir det naturligt att smygga in något adjektiv, exempelvis en färg. Ställ samma fråga så det sitter, upprepning, upprepning!

Även enstaka konjunktioner kan provas för att binda ihop, men alla förklaringar gör att inlärning av mönster avstannar när det blir förvirrande. (Jag ser en pojke *med* en boll.) Av samma anledning håller vi oss till **JAG/DU/VI** eller egennamn. Deltagarna har genomgående svårt med pronomen, för att inte tala om de possessiva! Tänk på sättet som små barn erövrar språket utifrån sitt namn: */.../ser en höna.*

Jag vill **inte** dricka **kaffe**.

Vi ska dansa **tillsammans**.

Vi kan inte skriva **mer**.

Vi vill sluta **nu**.

Vi kan gå **ut**.

Kan du inte komma imorgon?

Jag ser en fågel.

Jag ser en bil.

Sara ser en bil.

Vad ser du?

Jag ser en röd bil.

Jag ser en pojke.

Jag ser en boll.

Jag ser en pojke *och* en boll.

Jag ser en kvinna.
ser du?

Vad

Utöka först när alla känns säkra i att säga *Jag ser...* som respons på - *Vad ser du?* Bekräfta med egennamn och/eller du.

Jag ser en penna.
Du ser en penna.

I slutet av den här lektionen är det bra att summera med positivt personligt, visa med ditt kroppsspråk att du menar vad du säger!

Jag ser en blå penna.

Då läggs ett plural som en liten teaser inför en senare lektion. Klappa rytmen och upprepa: en kvinna, flera kvinnor. En kvinna, flera kvinnor. En kvinna, många kvinnor! Det blir skratt och engagemang! (Obs att det som skrivs på tavlan hålls enkelt, max 3 meningar åt gången, använd olika färger för att tydliggöra. Inga andra skiljetecken än punkt och frågetecken.)

Jag ser två fina kvinnor.

Vi ser många fina kvinnor.
En kvinna, flera kvinnor.

Denna övning bygger på **energiflöde och uttryckslysta**. Att skriva på tavlan vartefter och peka på orden vid upprepning gör att ordbilden blir alltmer bekant. Håll isär från skrivinläring, som är en annan inlärningsprocess för hjärnan i detta skede. Det går bra att skjuta in skrivövningar emellan, då hejdar vi upptäckerflödet med att skapa egna meningar och tar en stund där alla får skriva av de tre meningarna på tavlan (eller bara en om det känns för mycket med många ord). Läraren går runt och tittar och ber skribenten att läsa högt. Upprepa varje mening tillsammans tills det blir rätt uttal. Skrivövningar hålls i kortare pass, var uppmärksam när fokus börjar tryta, det är en stor och viktig process!

Observera att muntlig och skriftlig inläring skiljer sig åt för gruppen som vistats ett antal år i Sverige utan att gå vidare i sfi-nivåer! Det är lätt att låta sig luras av att någon med större ordförråd och som vant sig vid standardfrasering och satsmelodi efterfrågar större komplexitet och förklaringar. Självklart svarar du och rättar, ger exempel och alternativ. Det går hem där och då, men blir snabbt återigen hopblandat då egna meningar ska utformas. Hela vitsen med att hålla isär skriftlig undervisning från muntlig träning är att varje steg måste byggas på säker grund.

Hur förhåller det sig då med det som sägs av pedagogerna? Örat tonas in på normalt tal vuxna människor emellan, varje gång du säger något ska du ge alternativ som förklarar så att det förstås. Det finns ingen anledning att utarma språket, däremot måste synonyma uttrycksätt förstås för vad de är. Har du haft en utläggning om vad som ska hända imorgon kl 09:30 kommer en del inte riktigt hänga med, skriv ett par förenklade meningar på tavlan och låt deltagarna förklara för varandra på sina respektive språk när de vill göra det, det viktiga blir följdfrågor och återberättande så du känner att det landar. (Förvänta dig för den delen inte att det ska kommas ihåg, allra helst om du skrivit upp mer än vad som ryms nästa gång ni ses, och absolut inte nästkommande vecka...).

Det som står på tavlan eller lappen registreras inte automatiskt som information i en muntlig kultur! Det blir levande först då du aktiverar skriften. **Kompletera gärna med enkel illustration.**

Avstamp i kroppen, upplevelsen i fokus. Bearbetning av minnet, träna muntligt berättande. Lyckat att få av skorpa och doppa fötterna i sjön! Visa bilder på grodans livscyklar.

Visst kittlar det att hålla ett grodyngel i handen!

Primärt har vi att göra med människor med psykisk ohälsa.

Specialpedagogik med
hänvisning till olika
slags NPFdiagnoser är relevant
även i fråga om PTSD, där stress
och
ångest hämmar inlärningsfunktionen.

I fråga om befintliga läromedel
för framtida arbetsböcker
kollade jag igenom utbudet på
läromedelsmässan våren -23.
Det som bäst överensstämde
med gruppen DoDL på Borås
fhsk var skrivet för lågstadiesbarn
med svenska som andraspråk
under medverkan av
specialpedagog, med
illustrationer av
vardagsituationer, mycket luft
och lite text. Dock inte helt
passande för vår målgrupp som
vistats som vuxna en längre tid i
Sverige. Vi behöver lägga rälserna
vartefter tåget går!

Ordtränning utifrån rollspel, exempel:

Skaparövningen var att göra en figur med enkla medel, som en docka. Ge den namn och ålder. I cirkelgenomgången fick figurerna komma fram på scenen (bordet) en och en. *Vad vill figuren?* Den första som tog plats presenterade sig och sa att hon ville ha fest! I takt med att flera kom fram (knacka på bordet först: *Vem där?*) utvecklades rollspelet till bröllopsfest mellan en man och en kvinna, mannen var son till värdinnan. Där ökade genast intresset, det blev kö för att knacka på. Alla fick säga vilka de var och vad de ville. Den stora figuren ville dansa, då blev det musik och skuttande figurer på bordet. Dialogen var lätt att styra upp till rytmiskt upprepande av återkommande fraser.

Deltagarna är bra på att härma i kör, det har de med sig. Det är tacksamt att använda sig av växelvis dialog, upprepa varvet runt. Fiktiva namn och olika åldrar kom fram, önskingarna mer eller mindre fantasifulla. När bröllopsfesten etablerats som sättning levde sig alla in i spelet med liv och lust!

Det blir dags för nästa dialogstruktur, vi tar fram en tom ask och säger att brudparet naturligtvis ska få en gåva av var och en.

- *Vad vill du ge?*

- *Knack, knack.*
- *Vem där?*
- *Jag heter Zahra.*
- *Vad vill du?*
- *Jag vill skratta.*
- *Välkommen!*
- *Knack, knack.*
- *Vem där?*
- *Jag heter Kartong.*
- *Vad vill du?*
- *Jag vill dansa.*

- *Jag vill ge en blomma. Varsågod.*
- *Vad vill du ge?*
- *Jag vill ge coca-cola. Varsågod.*
- *Vad vill du ge?*
- *Jag vill ge vattenmelon. Varsågod.*
- *Vad vill du ge?*
- *Jag vill ge pizza. Varsågod.*

Det blev mer och mer till festen (närmar sig lunchtid!) Asken skickas runt och fylls på med fiktiva gåvor, någon gräver en karamell ur väskan och säger – *Jag vill ge godis!* Ju mer aktiva och påhittiga de är desto mera stimuleras inläringen för minnet. Hela tiden gäller upprepning, takt och tempo i rytmiska meningar som uttalas efter det etablerade mönstret. Då alla fått ge sin gåva övergår vi till minneslek i cirkel enligt principen ”*Ett skepp kommer lastat*”. Orden tränas om och om igen med ökande svårighetsgrad i att minnas vad alla sa.

Vi avslutar med frågan – *Vad vill vi ge?* och utvecklar begreppet **GLÄDJE**. *Jag är glad, du är glad, vi är glada*. Så är förberedelsen satt för nästa skriftspråkspass.

Det finns alltid någon deltagare som bestämt sig för att inte vilja måla/skapa (som på dagis!). Gör ingen stor sak av det, utan skriv några meningar på ett papper och låt hen skriva av inför redovisningen i cirkel, då med uppläsning/ljudning med hjälp. Oftast går det att få till ändå, den stora dockan (som fick heta *Kartong*) var en intervention av pedagogen som småpratande svängde ihop en ”visningsdocka” under avstämning för val av färger till klädnad och detaljer, erbjudande att kanske själv måla ansikte (**Nej!**) och till sist undran om vem figuren kunde få vara? /Tursamt nog blev denna deltagare mycket nöjd över ”sin” figur, som visade sig ta ledande roll i spelet som blev!

Samma deltagare som fick hedersuppdraget att med hjälp av post-it lappar med varsin bokstav söka sammanställa dem till att likna det färdigskrivna ordet VÄLKOMNA (till vernissagedagen). Mycket stolt över att lyckas! Sedan var hon med då alla fick varsitt ritpapper att forma en av bokstäverna på, det var ju inte riktigt att måla... Då vi skulle sätta ihop ordet fick vi vänta, hon var faktiskt inte färdig med sitt **M!**

Lagom nivå på pussel är 12-15 bitar. Memoryspel är utmanande, helst att vänta på sin tur.

Tänk interaktivt!

Mindre vardagsföremål som göms under en duk är en uppskattad klassiker för att träna ordminne på det som tagits bort. Den som först säger rätt får välja nästa sak som göms medan övriga tittar bort.

Att skapande verksamhet som att måla och rita väcker motstånd är inget ovanligt hos vuxna som aldrig fått prova på det tidigare. Det var svårt nog att bemästra processen med att hålla i en penna och forma bokstäver. I kulturer där flickor dessutom oftast hållits utanför skolan är det en önskedröm att kunna få lära sig läsa och skriva. Det finns en föreställning om vad som är "riktig" skola, där andra uttrycksformer tyvärr inte ges någon betydelse, vilket också märks hos nya ordinarie folkhögskoledeltagare som inbjuds till öppna diskussioner och skapande reflektionsarbete. I den auktoritära skolformen finns inte mer än två sätt att förhålla sig till uppgifterna: **Rätt eller fel**. Det är upp till pedagogen att introducera ett bredare arbetssätt, och att samtidigt vara lyhörd för deltagarens önskemål så ingen känner sig överkörd. Bilden är ett verktyg, inget självändamål i klassrummet. Med detta sagt, så är det oftast så att bildarbetet visar långt starkare egenresurser än vad som kan utläsas av enbart skrivande med osäker handstil. På köpet får du spännande berättelser att kunna utforska och verbalisera.

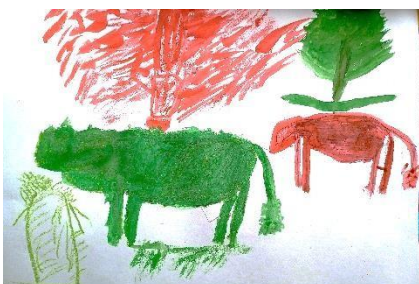

Bild av kor i hemlandet, ritad av samma deltagare som ovan. Hon har gått ifrån att säga MÅLA NEJ! till att nu kunna säga JAG VILL **INTE** MÅLA.

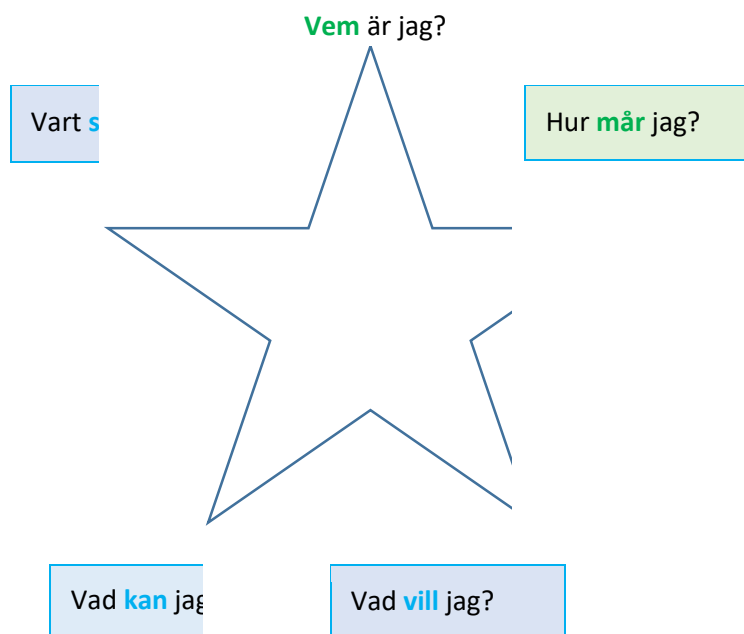
Progression i språkförståelsen, läsandet ligger kvar på gissningsnivån där det blir för jobbigt att ljuda och minnas de skrivna orden.

Det är inte så mycket vad du gör, som hur du gör det!

Anpassad skattning

/Barbro Pakiam, Borås folkhögskola

Stjärnmodell

Medfinansieras av
Europeiska unionen

Stjärnverktyget tog jag fram som förslag för att bäst kunna anpassa till målgruppen **DoDL** som alternativ eller komplement till BIP-modellen. Den introduceras först efter en introduktionsperiod, 3 månader som vi haft i projektet är bra. Då har vi jobbat med att trygga gruppen och etablera personlig relation med individen (**markeringsord i grönt: livsberättelse och mående**). Initialskedet med gruppen bör präglas av detta tänk, se metodbeskrivning med dokumentation från hur vi jobbar.

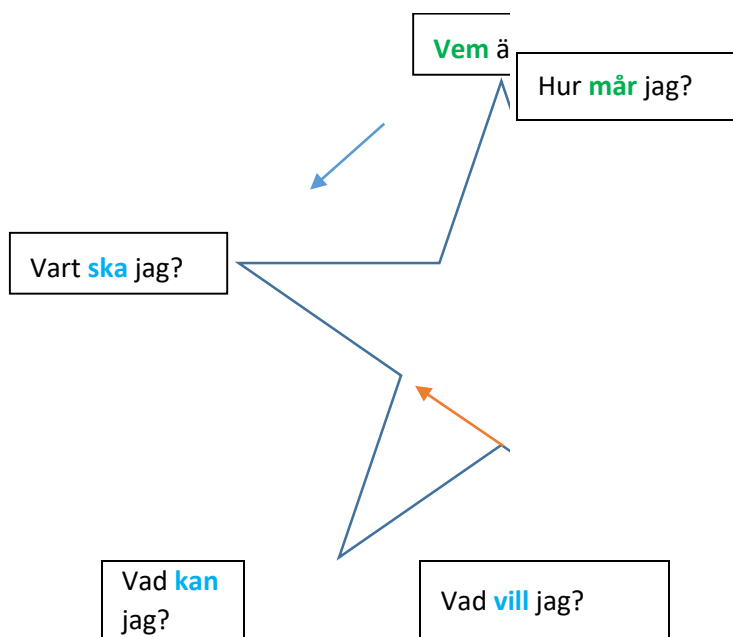
När skattningstiden börjar närma sig faller det sig också naturligt att jobba med riktningarna i blått, det är processer som behöver lyftas i abstraktionsnivå genom träning i banorna **JAG VILL, JAG KAN, JAG SKA**.

Viljan kommer inifrån där motivationen upptäcks/väcks. **Kompetenser** behöver förstås och synliggöras. **Framtidsmål** kan formuleras efter självinsikt och nyfikenhet på yttre möjligheter.

Metodiken bör utformas efter psykologisk kunskap om trygghetszon – utforskandezon där utmaningarna ligger precis inom gränsen för individuella toleransfönster. Är det för enkelt stimuleras inte intresset, är det för svårt blir det antingen jobbigt (mot den okända hotzonen där ångest kan uppstå), eller så stänger individen ner (inte lönt, jag fattar ändå inte).

Tankefallor

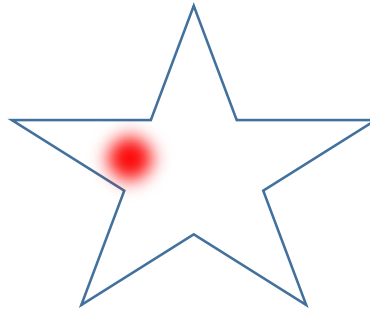
I samtal med skattningssyfte är det vanligt med erfarenheter hos deltagaren av att bara förhålla sig till information om nästa aktivitetsåtgärd /**vart ska jag?** Jaget är objekt/ID-siffra i ett obegripligt sammanhang.

I förhållande till **vem är jag?** involveras relationell interaktion såtillvida att handläggaren känner till summeringen av mig som TLM, jag anstränger mig för att förstå och svara mot förväntningarna av min tillskrivna roll.

Hur mår jag? Är en artighetsfras som visar intresse på generell nivå. Det finns möjlighet att svara som vid läkarbesök och beskriva fysisk smärta.

Vad vill jag? - *Hmm, vad är detta för fråga? Bäst att vara försiktig, vad menas med det?* Att ha ett bra liv i Sverige är kanske möjligt för någon mer lyckad person, men jag vet inte hur det skulle gå till för egen del. Nu väntar jag på att få reda på svaret om nästa steg: **Vart ska jag?**

Som vi ser finns det olika vägar för tankarna att gå i förhållande till de fem stjärnkomponenterna. Genom att träna på att skapa meningar utifrån **Jag kan – jag vill – jag ska** kopplas formulerar till egen agens: **Vad kan jag?** har faktiskt många svar.

Tips! Använd gärna röd punktmarkering för deltagarens fokus/val av prioriteringsområde efter samtalet.